

Напрями удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання професійного ринку праці

О. ДОБРЕНКО

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

У статті розглянуто механізм регулювання зайнятості у вигляді взаємопов'язаних агрегованих соціально-економічних блоків: прогнозування, стимулювання та управління процесами зайнятості. Виявлена державна стратегія забезпечення ефективного використання робочої сили, яка охоплює значну кількість складових компонентів. Виділена функція держави, яка забезпечується за допомогою організаційно-економічного механізму державного регулювання професійного ринку праці. Визначена низка проблем, для вирішення яких потрібно втручання держави.

В статье рассмотрен механизм регулирования занятости в виде взаимосвязанных агрегированных социально-экономических блоков: прогнозирования, стимулирования и управления процессами занятости. Обозначена государственная стратегия обеспечения эффективного использования рабочей силы, которая охватывает значительное количество составляющих компонентов. Выделенная функция государства, которая обеспечивается с помощью организационно-экономического механизма государственного регулирования профессионального рынка труда. Определены ряд проблем, для решения которых требуется обязательное вмешательство государства.

The article describes the mechanism of regulation of employment in the form of aggregates of interrelated socio-economic blocs: forecasting, promotion and management of the course of employment. Designated a national strategy to ensure the effective use of labor, which covers a considerable amount of components. Dedicated function of the state, which is provided by the organizational-economic mechanism of state regulation of professional labor market. Identified a number of problems whose solution requires a mandatory state intervention.

Ключові слова: *регулювання зайнятості, механізм регулювання зайнятості, організаційно-економічний механізм державного регулювання, професійний ринок праці.*

Постановка проблеми. Важливою умовою подолання негативних тенденцій у сфері зайнятості населення, що виникають внаслідок кризових явищ в економіці, є постійне вдосконалення соціально-економічних механізмів регулювання зайнятості, їх ефективне застосування в практичній діяльності адміністративних і господарських органів, а також реалізація стратегічних завдань щодо забезпечення ефективного відтворення та використання трудового потенціалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Істотні трансформаційні зрушення в національній економіці обумовили активізацію досліджень з проблем розвитку ринку праці. Цій проблемі присвячені наукові праці українських вчених: І. Бондар, І. Гнибіденка, О. Гришнєвої, В. Дацюка, І. Манцурова, О. Рудченка,

М. Долішного, Т. Заяць, А. Колота, В. Куценка, Е. Лібанової, О. Макарової, В. Онікієнка, В. Петюха, В. Покришчука, В. Савченка, О. Пономарьової та інших.

Метою статті є розробка основних напрямів удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання професійного ринку праці.

Виклад основного матеріалу. У «Програмі сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року», зауважено, що заходи і шляхи розв'язання проблем у сфері зайнятості населення передбачає консолідацію зусиль усіх сторін соціального діалогу, що спрямовані на підвищення рівня економічної активності населення, сприяння його продуктивній зайнятості та посилення соціального захисту від безробіття¹.

Ринкове і державне регулювання є єдиним економіко-правовим та організаційно-економічним меха-

¹Постанова «Про затвердження Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року» від 15 жовтня 2012 р. № 1008. // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>

нізмом, який постійно пристосовується в часі та просторі. Відомий економіст П. Самуельсон, досліджуючи роль держави у функціонуванні ринкової економіки, справедливо зазначив, що обидві сторони – ринок і держава – суттєві. Управляти економікою за відсутності того чи іншого – усе одно, що намагатися аплодувати однією рукою².

Механізм регулювання зайнятості схематично можна представити у вигляді трьох взаємопов'язаних агрегованих соціально-економічних блоків: прогнозування, регулювання та управління процесами зайнятості. При цьому необхідним є забезпечення науково обґрунтованого прогнозування різних аспектів розвитку професійного ринку праці; створення сучасної інформаційної бази, що передбачає використання балансових методів, а також застосування світового досвіду функціонування систем територіального соціально-економічного моніторингу. Отже, інформаційна база дає можливість виявити тенденції у відтворенні робочої сили, визначити рівень зайнятості населення, кількість незайнятого населення і реальний попит на робочі місця³.

Другий блок організаційно-економічного механізму державного регулювання професійного ринку праці (ПРП) – має включати заходи з регулювання пропозиції робочої сили та її наближення до структури попиту на неї за професіями, а також заходи з розширення попиту на робочу силу.

Третій блок механізму спрямований на розробку і реалізацію ефективних програм сприяння зайнятості населення на державному, регіональному і місцевому рівнях (рис. 1).

Виходячи з цього, державна стратегія забезпечення ефективного використання робочої сили охоплює значну кількість компонентів, серед яких основними є підвищення життєвого рівня і зайнятості населення, а саме:

- створення ефективних робочих місць у державному і приватному секторах економіки;
- проведення політики стимулювання та підтримки зайнятості;
- забезпечення розширеного відтворення кваліфікованої робочої сили шляхом гарантії основних соціальних показників і нормативів на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум;
- відновлення відтворювальної та стимулюючої функції заробітної плати; удосконалення розподільчих відносин і оптимізація соціальних витрат;

➤ зменшення диференціації населення за рівнем життя;

➤ здійснення стратегії боротьби з бідністю.

Головними завданнями державного регулювання ринку праці є максимальне зниження рівня безробіття та підтримання оптимального співвідношення між попитом і пропозицією робочої сили. Однак необхідно зазначити, що держрегулювання ринку праці не повинно призводити до неефективного функціонування підприємницьких структур. Держава має сприяти створенню нових робочих місць, для чого застосовуються кошти Фонду загальнообов'язкового соціального страхування України на випадок безробіття⁴.

Розроблення та реалізація державної стратегії ефективного використання робочої сили є важливою умовою забезпечення соціально-економічного розвитку України. На сучасному етапі найбільш актуальним питанням є проведення реформ у сфері зайнятості за відповідними професіями з метою наближення системи зайнятості до світових стандартів. Основними засадами реформ є вдосконалення державної політики на професійному ринку праці з урахуванням умов економічного та соціального розвитку країни. При цьому слід враховувати вплив на зайнятість таких основних факторів, як процеси глобалізації та інтеграції України у світову економічну систему, а також негативні наслідки світової фінансової кризи, яка призвела до скорочення робочих місць і зростання безробіття.

Важлива функція держави полягає в тому, щоб забезпечити за допомогою організаційно-економічного механізму державного регулювання професійного ринку праці взаємоузгодженість адміністративних і економічних важелів, з використанням всіх можливостей державного сектора економіки у розв'язанні проблем щодо забезпечення збалансованості між попитом і пропозицією робочої сили. Також забезпечення ефективного функціонування інституційної основи професійного ринку праці - служб зайнятості, центрів підготовки та перепідготовки кадрів, банків інформації про наявні вакантні місця, системи соціального захисту працівників тощо. Спрямованість їхньої діяльності змінюється залежно від стану економіки. Це стосується системи найму, характеру трудового посередництва, соціальної підтримки незайнятого населення. Трансформація функцій регулювання зайнятості синхроні-

²Економіка. Самуельсон Пол. Учебник. В сокр. Пер. с англ. – Севастополь, изд. «Ахтиар», 1995г., – 384 с.

³Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці: Навч. посіб. – 3-тє вид., стереот. – К.: Знання-Прес, 2002. – 313 с.

⁴Федоренко В. Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи // Економіка та держава. – 2009, – №1, – С. 4–5.

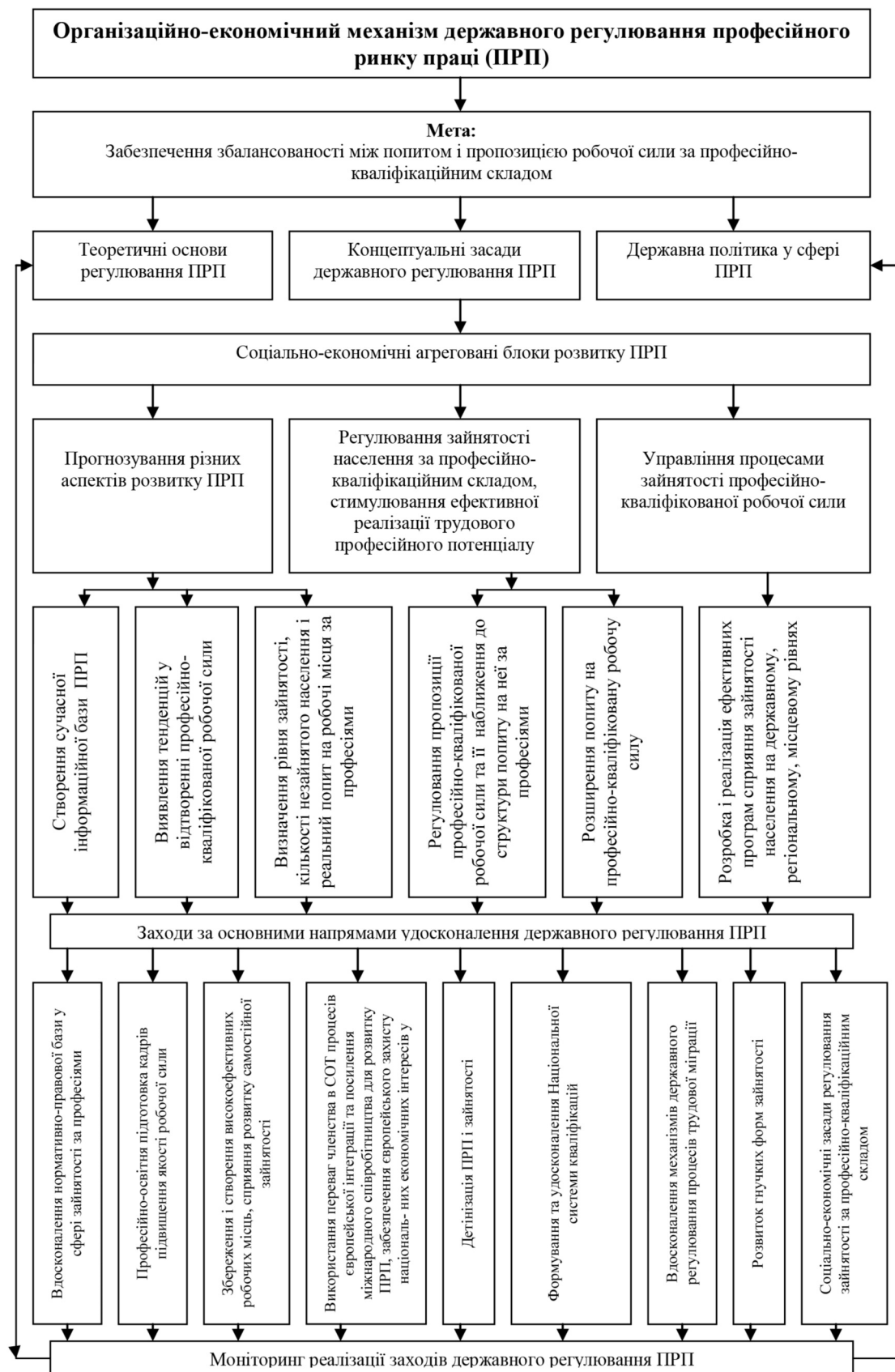

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм державного регулювання професійного ринку праці (ППП)

Джерело: розроблено автором

зується з темпами приватизації та роздержавлення власності, структурними змінами в господарському комплексі регіонів, динамікою розвитку ринкового сектора економіки, ефективністю інвестування власних нагромаджень, вдосконаленням механізму місцевого самоврядування, взаємодії територіальних органів влади з професійними об'єднаннями і роботодавцями стосовно впливу на рівень заробітної плати та стимулювання попиту на працю.

Необхідними умовами забезпечення ефективного функціонування професійних ринків праці є організація єдиної та ефективно діючої системи бірж праці; широкомасштабна система професійної орієнтації, професійного навчання, підвищення кваліфікації і перепідготовки; наявність у територіальних органів виконавчої влади необхідних фінансових і матеріальних коштів, достатніх для організації ефективної роботи системи працевлаштування, організації громадських робіт, стимулювання зайнятості; соціальна підтримка громадян, включаючи безробітних і членів сімей, які перебувають на їхньому утриманні, та ін.

Регулювання попиту на професійному ринку праці потребує аналізу факторів, які впливають на нього. Збільшення попиту можна досягти шляхом стимулювання створення нових постійних або тимчасових робочих місць, розвиток нестандартних форм зайнятості, прямих інвестицій у створення і реконструкцію робочих місць. Зростанню попиту сприяє також: упровадження пільгового оподаткування й кредитування для тих галузей і регіонів, в яких доцільно збільшити кількість робочих місць; застосування прямих виплат підприємствам за кожного найнятого працівника, відшкодування підприємству витрат, пов'язаних із пошуком, навчанням та найманням на роботу працівників.

Для переходу України на інноваційну модель розвитку необхідні трансформація структури зайнятості, формування інтелектуального капіталу, зростання питомої ваги спеціалістів високої кваліфікації, здатних забезпечити генерування та ефективно використання науково-технічних інновацій. З цією метою необхідно впровадження комплексу заходів з підвищення рівня професійної підготовки і перепідготовки спеціалістів; використання новітніх технологій навчання; інноваційних проектів, спрямованих на зменшення дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили; впровадження професійних кваліфікацій і стандартів з професійної освіти. Це сприятиме підвищенню якості і конкурентоспроможності робочої сили.

Основні ринкові регулятори впровадження ефективною зайнятості населення базуються на формуванні, розподілі, перерозподілі й використанні трудових ресурсів. Професійний ринок праці складається з ринку робочої сили за професіями й спеціальностями, ринку кваліфікованих і некваліфікованих робіт-

ників, ринку спеціалістів вищої та середньої кваліфікації, ринку робітників за статеві-віковими групами, ринку робітників масових професій (рис. 2).

Державне регулювання зайнятості населення на основі ринкових регуляторів пов'язане з професійними ринками праці, формування яких в різних регіонах має специфічні особливості.

Держава сприяє ефективній зайнятості населення, зокрема шляхом розробки і реалізації державної та регіональних програм зайнятості населення. Врахування особливостей професійних ринків праці дозволяє передбачити основні напрями використання важелів законодавчого, правового, наукового, економічного та організаційного характеру.

Поширення новітніх технологій відкриває можливості для розширення самостійної й гнучкої зайнятості. Однією з найбільш актуальних інновацій в цій сфері є робота на відстані з використанням новітніх технологій – телеробота. Досвід зарубіжних країн показує, що в суспільстві із поширенням телезайнятості вирішується низка соціально-економічних, екологічних та інших проблем. Україні необхідно визнати телезайнятості як повноправну частину соціально-економічного життя країни. Для цього має бути створений відповідний механізм її регулювання, включаючи законодавче забезпечення; мотивацію роботодавців до створення умов телезайнятості, яка б передбачала, зокрема фінансові, податкові стимули; інформування працюючого населення та безробітних про можливості і переваги телероботи; систему координації телезайнятості на рівні центрів зайнятості, профспілок, кадрових агентств; створення відповідного технічного інструментарію для поширення телероботи в Україні.

Проведення реформ на професійних ринках праці базується на основних положеннях Програми економічних реформ на 2010–2014 рр., що спрямована на відновлення економічного зростання, модернізацію економіки України, і, таким чином, збільшення робочих місць, підвищення добробуту українських громадян, збереження і розвиток трудового потенціалу країни. Пріоритетні завдання у сфері зайнятості населення визначені в Основних напрямках проведення державної політики зайнятості на 2010–2014 рр. Метою державної політики зайнятості на зазначений період є запобігання погіршенню ситуації у сфері зайнятості населення внаслідок фінансово-економічної кризи, підвищення економічної активності населення, сприяння його зайнятості та посилення соціального захисту від безробіття шляхом державного регулювання ринку праці. Для досягнення цієї мети визначений комплекс пріоритетних завдань у сфері зайнятості населення, що включають, зокрема:

- мінімізацію впливу фінансово-економічної кризи на стан професійних ринків праці;

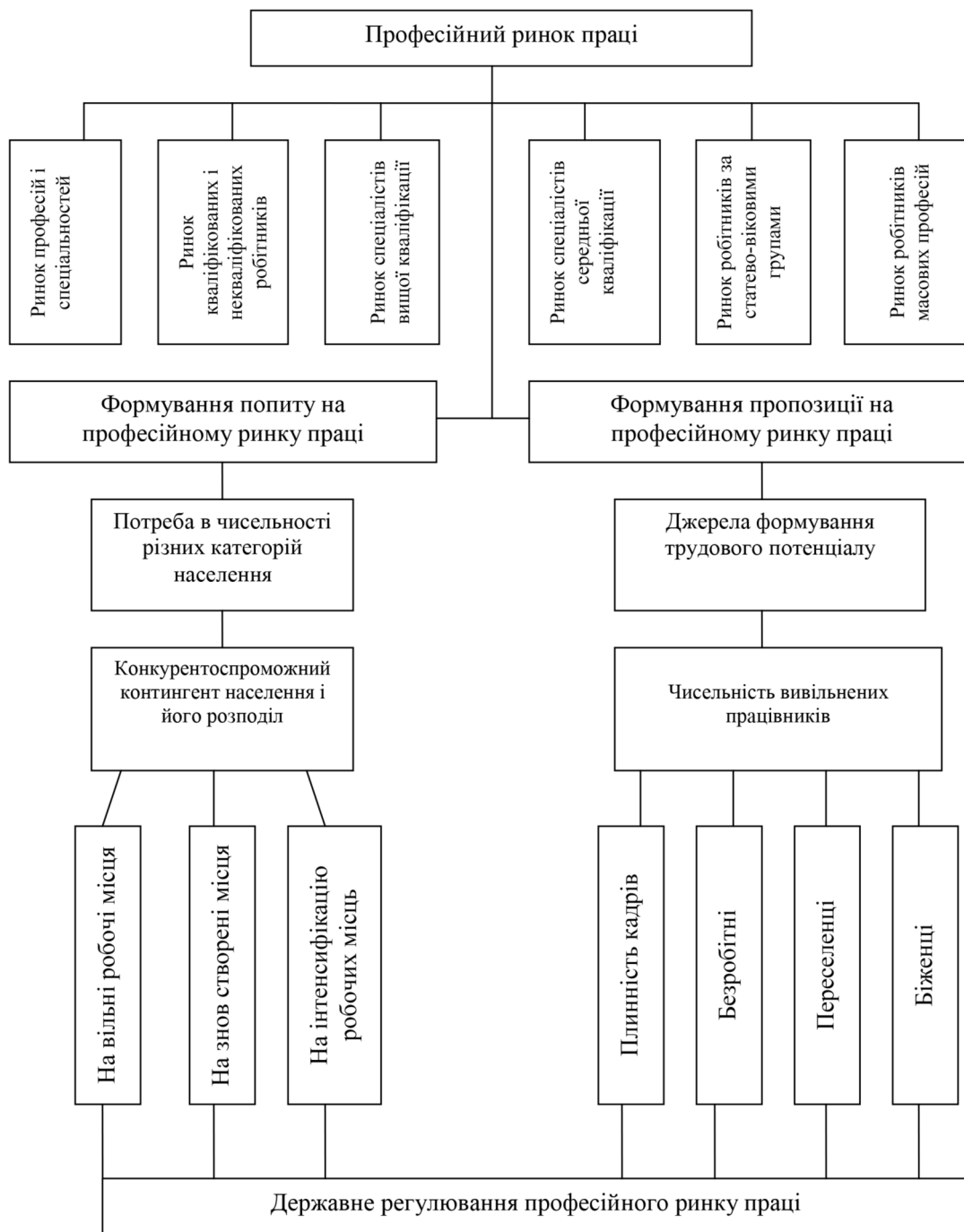

Рис. 1. Орієнтовна схема формування професійного ринку праці

Джерело: розроблено автором

➤ розширення сфери застосування праці, зокрема шляхом стимулювання створення робочих місць з належними умовами та гідною оплатою праці, сприяння розвитку підприємництва та самостійної зайнятості населення;

- забезпечення економіки кваліфікованими кадрами;
- підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили.

На професійному ринку праці існує низка проблем, для вирішення яких потрібно втручання держави, в тому числі:

- створення умов для працевлаштування молоді;
- посилення мотивації до легальної зайнятості, детінізацію відносин на ринку праці;
- регулювання трудових міграцій населення;

➤ повернення безробітних до активної трудової діяльності та забезпечення їх соціального захисту;

➤ розв'язання проблем зайнятості осіб з обмеженими можливостями і т. ін.

Розробка стратегії виконання зазначених завдань повинна враховувати необхідність вирішення ключових проблем, що існують на професійних ринках праці, а саме:

➤ недостатній рівень реформування трудової сфери, що призводить до неефективної зайнятості і проявляється у концентрації робочої сили на збиткових підприємствах; значні масштаби недовикористання робочого часу зайнятих, низька продуктивність праці і недостатній рівень її оплати;

➤ недостатньо висока порівняно з розвиненими країнами частка працюючих у високотехнологічних і наукоємних сферах економіки; відсутність взаємозв'язку між трудовим вкладом і доходами працівників і т. ін.

➤ втрата трудових навичок кваліфікованих і висококваліфікованих кадрів внаслідок закриття, реструктуризації великих промислових підприємств, їх збитковості; перехід фахівців і спеціалістів у сферу нерегламентованої зайнятості, тіньової економіки, міграція за кордон;

➤ проблеми у сфері забезпечення належних якісних характеристик робочих місць, недостатнє введення в дію нових робочих місць для кваліфікованих кадрів, що збільшує обсяги та рівень безробіття, знижує продуктивність праці і конкурентоспроможність виробництва;

➤ невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили за окремими професіями;

➤ недостатність обсягів інвестицій у сферу виробництва для вирішення питань забезпечення безробітних сучасними робочими місцями; недостатність державної підтримки підприємництва і малого бізнесу;

➤ недоліки процесів реформування системи державного професійного навчання і освіти,

➤ неадекватність масштабів, структури і форм професійної підготовки і перепідготовки кадрів вимогам сучасного професійного ринку праці у аспектах попиту на певні професії; недостатня розвиненість системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації; слабка зацікавленість роботодавців у підвищенні кваліфікації працівників;

➤ складна ситуація щодо працевлаштування окремих соціально-демографічних груп населення (молоді, жінок, інвалідів, колишніх військовослужбовців та ін.);

➤ збереження селективного підходу при вирішенні питань вивільнення і найму на роботу залежно від статі, віку, стану здоров'я; недоліки системи дотримання норм трудового законодавства щодо режиму і охорони праці окремих груп працюючих;

➤ існуюча диференціація регіональних професійних ринків праці, наявність депресивних регіонів з особливо напруженою ситуацією на професійному ринку праці, значно вищим за середній рівнем безробіття при одночасно обмеженій можливості щодо внутрішньої трудової міграції, що свідчить про недоліки державної системи регулювання цих аспектів зайнятості і безробіття;

➤ глобальною проблемою професійних ринків праці є їхнє функціонування в умовах набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі, у тому числі проблема конкурентоспроможності національної робочої сили та зайнятості в Україні іноземців з позиції визначення їх місця в соціумі країни.

Розвиток подій у сфері зайнятості населення може бути пов'язаний з певними ризиками, серед яких:

➤ можливе уповільнення темпів зростання обсягів виробництва;

➤ бюджетна нестабільність;

➤ неприйняття необхідних законодавчих і нормативних актів, що регулюють сферу зайнятості;

➤ недостатність інвестицій, спрямованих на створення нових робочих місць;

➤ збереження достатньо високого рівня тіньової зайнятості;

➤ низький рівень професійної мобільності вивільнюваних працівників;

➤ недостатні темпи зростання вартості робочої сили і через те відсутність належної мотивації до продуктивної праці;

➤ незбалансованість обсягів професійної підготовки робочої сили і попиту на ринку праці;

➤ непередбачувані наслідки реформування відносин власності на селі і т. ін.

Висновки. Таким чином, були розроблені основні напрями удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання професійного ринку праці, в тому числі прогнозування, стимулювання та управління процесами зайнятості, регулювання пропозиції робочої сили та її наближення до структури попиту на неї, розробка і реалізація ефективних програм сприяння зайнятості на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Доведено, що вкрай необхідна державна стратегія забезпечення ефективного використання робочої сили, яка буде охоплювати значну кількість складових компонентів. Виділена функція держави, яка забезпечується за допомогою організаційно-економічного механізму державного регулювання професійного ринку праці взаємної узгодженості адміністративних і економічних важелів, з використанням всіх можливостей державного сектора економіки та ефективного функціонування інституційної основи професійного ринку праці. Також була визначена низка значних проблем, для вирішення яких потрібно втручання держави.